

УДК 334.012.63/.64:355(477)

JEL H81

DOI 10.32782/2786-8273/2024-4-3

Кобеля-Звір М.Я.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики,
Львівський торговельно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5627-9408>

Mariana Kobelia-Zvir

Lviv University of Trade and Economics

Звір Ю.В.

здобувач кафедри підприємництва, торгівлі та логістики,
Львівський торговельно-економічний університет

Yurii Zvir

Lviv University of Trade and Economics

ГРАНТОВА ДОПОМОГА ЕКСПОРТНО ОРІЄНТОВАНИМ ПІДПРИЄМСТВАМ ВІД «ПРОГРАМИ USAID З АГРАРНОГО І СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ (АГРО)» В УМОВАХ ВІЙНИ

GRANT ASSISTANCE TO EXPORT-ORIENTED ENTERPRISES FROM THE USAID AGRICULTURAL AND RURAL DEVELOPMENT (AGRO) PROGRAM DURING WAR

Анотація. Стаття докладно розглядає програму AGRO, спрямовану на підтримку українських компаній із експортно-орієнтованими стратегіями в галузі переробки зернових, олійних та бобових культур. У дослідженні деталізовані цілі та пріоритети програми, а саме: збільшення обсягів закупівлі та переробки сировини, розвиток системних каналів збуту, зростання продуктивності та виходу на нові експортні ринки. Наголошено на тому, що програма відзначається тим, що реалізація фінансованих проектів включатиме наступне: збільшення обсягів переробки зернових, олійних та бобових для експорту з доданою вартістю на 25% протягом терміну проекту; розширення каналів та ринків збуту готової продукції з фокусом на країни регіону ЕМЕА; розвиток партнерств для створення конкурентоспроможного виробничо-збутового циклу, враховуючи географію сировини, оптимізацію ланцюгів постачання, зменшення логістичних витрат та енергоефективності; впровадження бізнес-моделі контрактного вирощування для фермерів та переробників; розробка та впровадження стратегії розвитку експортного потенціалу через маркетингові дослідження та участь у міжнародних виставках; підтримка кращих практик переробки зернових для відгодівельних майданчиків, включаючи вибір типу зернових, вирощування, доробку та зберігання; поширення стандартів контролю якості та безпечності продукції переробки зернових. Наведено ряд критеріїв прийнятності в програмі. У статті визначені жорсткі критерії відбору заявників, серед яких – реєстрація, досвід у секторі та готовність до співфінансування, що становить не менше 30 % від вартості проекту. Наголошено, що сума грантового фінансування може сягати від 10 000 000 до 100 000 000 грн. Окреслено основні переваги програми, а саме: очікувані результати грантової діяльності: збільшення обсягів закупівлі та переробки сировини; розвиток партнерських відносин, збільшення продуктивності; розробка маркетингової стратегії; розширення експортних каналів; інновації у переробці; розширення ринків збуту; збільшення продажів на міжнародних ринках. Досліджуючи дану тему ми зверталися до нормативно-правових актів, конкурсною документації фондів та грантових програм, а також до публікацій науковців. Методи, які були застосовані під час дослідження: опис аналіз, узагальнення, індукція, дедукція, пояснення, класифікація, а також системний та функціональний тощо. Підсумовано, що програмою надано значні можливості для відновлення та розвитку експортного потенціалу переробних підприємств зернових, олійних та бобових культур в Україні, розширення каналів та ринків збуту готової продукції, переробки та збільшення обсягів продажів на закордонних ринках.

Ключові слова: грантова підтримка аграріїв, гранти для експортно орієнтованих підприємств, гранти для агропідприємництва, гранти USAID, програма АГРО.

Abstract. Introduction. The article examines the AGRO program in detail, aimed at supporting Ukrainian companies with export-oriented strategies in the field of grain, oil and leguminous processing. **Purpose.** The study details the goals and priorities of the program, namely: increasing the volume of procurement and processing of raw materials, developing systemic sales channels, increasing productivity and entering new export markets. It was emphasized that the program is characterized by the fact that the implementation of the financed projects will include: an increase in the volume of grain, oil and leguminous processing for export with added value by 25% during the term of the project; expansion of sales channels and markets for finished products with a focus on the countries of the EMEA region; development of partnerships to create a competitive production and sales cycle, taking into account the geography of raw materials, optimization of supply chains, reduction of logistics costs and energy efficiency; implementation of the contract cultivation business model for farmers and processors; development and implementation of the export potential development strategy through marketing research and participation in

international exhibitions; supporting best feedlot grain processing practices, including grain selection, growing, finishing and storage; dissemination of standards of quality control and safety of grain processing products. A number of eligibility criteria in the program are given. The article defines strict criteria for the selection of applicants, including registration, experience in the sector and willingness to co-finance at least 30% of the project cost. It is emphasized that the amount of grant funding can reach from UAH 10,000,000 to UAH 100,000,000. **Methods.** While researching this topic, we referred to regulatory and legal acts, competitive documentation of funds and grant programs, as well as to the publications of scientists. Methods that were applied during the research: description, analysis, generalization, induction, deduction, explanation, classification, as well as systemic and functional, etc. **Results.** The main advantages of the program are outlined, namely, the expected results of the grant activity: an increase in the volume of procurement and processing of raw materials; development of partnership relations, increase in productivity; development of a marketing strategy; expansion of export channels; innovations in processing; expansion of sales markets; increasing sales on international markets. **Conclusion.** It was concluded that the program provided significant opportunities for the restoration and development of the export potential of processing enterprises of grain, oil and leguminous crops in Ukraine, the expansion of sales channels and markets for finished processing products, and the increase of sales volumes on foreign markets.

Keywords: grant support for farmers, grants for export-oriented enterprises, grants for agro-entrepreneurship, USAID grants, AGRO Program.

Постановка проблеми. Російське вторгнення серйозно позначилося на сільському господарстві України, призводячи до великих збитків. Річний довоєнний експорт сільськогосподарської продукції становив 27,8 мільярдів доларів США, що складало 41% загального експорту країни. За оцінками Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН, до червня 2022 року втрати українського сільського господарства внаслідок війни становлять від 4 до 6 мільярдів доларів. Орієнтовна вартість заміни та ремонту пошкодженої сільськогосподарської техніки складає 926,1 млн доларів США, або 2281 одиницю сільськогосподарської техніки. Пошкоджені або знищені сховища зерна оцінюються в 272 мільйони доларів. Зменшення експортних можливостей, руйнування інфраструктури та сільськогосподарських угідь, а також збільшення вартості палива та ресурсів стримують інвестиції в нове обладнання, реновації та розширення бізнесу та штату. Харчова промисловість України, що складається з понад 40 галузей, переживає великі втрати через війну. Більшість сільськогосподарського експорту, окрім рослинних олій, являє собою сировину, таку як кукурудза, пшениця, ріпак і соєві боби. Неєфективність логістики призводить до витрат 20 доларів США за тону зерна, коштуючи галузі від 0,6 до 1,6 мільярда доларів на рік. Зменшення експортної потужності через порти Чорного моря після припинення Чорноморської зернової ініціативи (BSGI) також вплинуло на ситуацію. Загалом у період із початку 2023/24 маркетингового року Україна експортувала близько 8,7 млн тонн зернових і зернобобових культур, що на 30% менше, ніж у той самий період минулого року. Проте збільшення експортної потужності через порти річки Дунай відіграє ключову роль. Нестача транспортних потужностей для транспортування зерна на 20% не влаштовує галузь щорічно, а війна надалі загострює проблеми матеріально-технічного забезпечення. Внаслідок конфлікту Україна зменшила експорт і продовжує збільшувати імпорту продукції переробки зернових, конкуруючи не лише на міжнародних ринках, але і внутрішньому [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До теми грантового фінансування агробізнесу зверталися такі вітчизняні науковці та дослідники: Кравчук І.І., Кравчук І.А., Федун І.І., Добрунік Т.П., Кузнецова О.В., Решетов М., Чеботарьов В., Приліпко С.М. та інші [2; 4–6; 8; 12; 14]. Незважаючи на значну увагу науковців до аспектів грантового фінансування агросфери, поза увагою дослідників залишилося питання грантової підтримки експортно орієнтованих підприємств,

зокрема фінансування програми АГРО для розвитку експортного потенціалу переробних підприємств зернових, олійних та бобових культур в Україні в умовах війни.

Мета статті. Цілями дослідження є аналіз експортно-орієнтованої програми переробки зернових, олійних та бобових культур в межах «Програми USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО)» в умовах війни, виявлення специфіки та пріоритетів, а також особливості участі її у грантових конкурсах.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2022 році Сполучені Штати Америки, за посередництвом Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), розпочали впровадження Ініціативи з підтримки стійкості агросектору (Agriculture Resilience Initiative) – AGRI-Україна. Основною метою цієї ініціативи є докладення зусиль для зміцнення виробництва та експорту аграрної продукції України і сприяння пом'якшенню глобальної продовольчої кризи, яка загострюється через жорстоку війну, ініційовану Росією. AGRI-Україна виявляється ключовою ініціативою для підтримки експорту та задоволення потреб аграрного сектору України, який залишається у вразливому стані в умовах триваючої військової агресії Росії [9–11]. «Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО)» реалізовується компанією Кімонікс Інтернешнл [3]. Наприкінці 2023 року вона оголосила конкурс на одержання субгранту для реалізації проектів, які спрямовані на експортно-орієнтовану діяльність із переробки зернових, олійних та бобових культур.

Метою ініціативи програми АГРО є підтримати субгрантами українські недержавні компанії для відновлення та розвитку експортного потенціалу переробних підприємств зернових, олійних та бобових культур в Україні, розширення каналів та ринків збуту готової продукції, переробки та збільшення обсягів продажів на закордонних ринках.

Особливістю грантової підтримки – діяльність за цією програмою передбачає виробництво високомаржинальних продуктів переробки зернових, олійних та бобових включно з похідними продуктами глибинної переробки, що мають значний експортний потенціал і не обмежені сучасними логістичними викликами.

На думку експертів, реалізація даного проекту сприятиме вирішенню проблеми надлишків та зниження цін на сировину для зернової продукції в Україні. Крім того, вона спрямована на створення кінцевого продукту з орієнтацією на експорт. Відновлення та розвиток внутрішньої переробки має на меті забезпечити конкурентоспроможність шляхом значних обсягів за

конкурентоздатною ціною при закупівлі сировини для переробки в Україні. Також передбачається створення вартісного продукту для зовнішніх ринків, із фокусом, але не обмеженим, на країни регіону ЕМЕА (Європа, Близький Схід та Африка).

У межах даної ініціативи особливу увагу буде приділено відновленню та посиленню переробних потужностей з метою виробництва продукції з додавою вартістю на експорт із наступної категорії вхідної сировини:

- кукурудза на комбікорми і на харчові продукти;
- пшениця для продовольчих, промислових і кормових цілей;
- жито на промислові та кормові цілі;
- насіння соняшнику промислове;
- високоолеїнове насіння соняшнику;
- соєві боби на промислові та кормові цілі;
- насіння сортове та звичайного циклу.

Розробники ініціативи передбачають, що в її межах зернові (наприклад, пшениця, ячмінь, кукурудза), бобові (наприклад, сухий горох, нут, сухі боби), олійні культури (наприклад, насіння соняшнику, рапс, соєві боби) та інші зерна (наприклад, сорго) мають використовуватися, але не виключно, для розробки різноманітних продуктів харчування та харчових інгредієнтів, які мають високу поживну цінність та значний експортний потенціал.

Відмінною особливістю програми є те, що реалізація профінансованих проектів включатиме, але не обмежуватиметься наступним:

1. Збільшення обсягів переробки зернових, олійних та бобових на експортно орієнтовані продукти з додавою вартістю на 25% протягом терміну проекту.
2. Розширення каналів та ринків збуту готової продукції з фокусом на країни регіону ЕМЕА.
3. Розвиток партнерств для створення конкурентоспроможного виробничо-збутового циклу з урахуванням географії сировини, оптимізації ланцюгів постачання, зменшення логістичних витрат та енергоефективності.
4. Впровадження бізнес-моделі контрактного вирощування для фермерів та переробників.
5. Розробка та впровадження стратегії розвитку експортного потенціалу через маркетингові дослідження та присутність на міжнародних виставках.
6. Підтримка кращих практик переробки зернових для відгодівельних майданчиків, включаючи вибір типу зернових, вирощування, доробку та зберігання.
7. Поширення стандартів контролю якості та безпечності продукції переробки зернових [1; 13].

Ці заходи спрямовані на вирішення проблеми надлишків та зниження цін на сировину, створення конкурентоспроможної продукції та підвищення якості продуктів для споживачів.

Програма АГРО планує виділити приблизно 703 мільйони гривень для надання 20 потенційним субгрантам. Очікується, що сума кожного субгранту може сягати від 10 до 100 мільйонів гривень, проте остаточна сума буде залежати від активності субгранту та результатів остаточних переговорів і може виходити за межі зазначеного діапазону. Очікується, що тривалість будь-якого субгранту за цим запитом не перевищить 24 місяців.

Сума кожного субгранту буде визначатися згідно з наступними критеріями:

– Відсотком внеску заявника, який передбачено для реалізації запропонованого інвестиційного проекту.

– Обсягом переробки вхідної сировини та залученням/розвитком горизонтальних партнерств.

– Відсотком збільшення продуктивності та обсягів виробництва/продажу готової продукції на закордонних ринках збуту.

Сума кожного субгранту може знаходитися в наступному діапазоні:

– Від 10 000 000 до 20 000 000 гривень (для проектів із щонайменше 30% внеску від заявника);

– Від 20 000 000 до 54 000 000 гривень (для проектів із щонайменше 40% внеску від заявника);

– Від 55 000 000 до 100 000 000 гривень (для проектів із щонайменше 50% внеску від заявника) [9; 13].

Умовами програми передбачено, що брати участь у грантовому конкурсі та претендувати на отримання гранту можуть: українські недержавні підприємства/компанії, які мають стратегії розвитку з орієнтацією на експорт та виступають постійними експортерами. Вимоги до кандидатів включають:

1. Реєстрація та репутація:

Заявники повинні бути зареєстрованими українськими недержавними підприємствами/компаніями.

Вони повинні бути офіційно створеними та визнаними владою України, мати добру репутацію та відповідати всім чинним цивільним та фіскальним нормам.

2. Досвід у секторі:

Заявники повинні мати не менше 5 років досвіду в секторі переробки зернових, олійних та бобових або суміжної діяльності.

3. Ключовий персонал:

Заявники повинні представити резюме кандидатів на ключові посади, зокрема Координатора проекту та Експерта відділу маркетингу та збуту.

Кандидати на ці посади мають відповідати встановленим кваліфікаційним вимогам, включаючи певний стаж роботи та мовні навички.

4. Фінансовий внесок:

Заявники повинні бути готові співінвестувати не менше 30% від загального бюджету проекту.

Внесок заявника є стимулом для успішного завершення діяльності отримувача субгранту.

Особливістю програми є те, що АГРО буде надавати перевагу заявкам, які передбачають більший внесок субреципієнта, ніж вимагається (понад 30% від суми субгранту).

Відмінною особливістю грантової програми є набір додаткових критеріїв, які висуваються до потенційних грантоотримувачів, а саме:

– Заявники можуть подавати тільки одну заявку від однієї організації.

– Заявники повинні продемонструвати успішний минулий досвід реалізації комплексних програм розвитку в сферах, що є пріоритетними для програми АГРО.

– Заявники повинні мати зв'язки з бенефіціарами, визначеними в описі програми.

– Заявники повинні мати ефективні стратегії та процедури управління, включаючи систему внутрішнього контролю, спрямовану на захист активів та запобігання шахрайству та зловживанням.

– Заявники повинні надати гарантії та підписати необхідні документи перед укладенням договору субгранту.

– Субреципієнти повинні враховувати питання гендерної рівності та соціальної інклюзії (GESI) в усіх аспектах своєї діяльності.

– Субреципієнти у разі необхідності повинні дотримуватися вимог схвалених планів маркування та стратегій брендингу програми АГРО [10, 13].

На думку експертів, перевагою програми є те, що діяльність, яка здійснюватиметься в межах субгранту, повинна призвести до наступних результатів:

1. Збільшення обсягів закупівлі та переробки сировини:

Сприяти зростанню обсягів закупівлі та переробки сировини на не менше як 25% протягом періоду реалізації проекту.

2. Розвиток партнерських відносин:

Забезпечити, щоб принаймні 50 ММСП-партнерів, що є постачальниками сировини, мали надійні та системні канали збуту за конкурентоспроможними цінами протягом першого року реалізації проекту, з подальшим розширенням обсягів закупівлі та розширенням переліку партнерів.

3. Збільшення продуктивності:

Досягти зростання продуктивності не менше як на 25% протягом періоду реалізації проекту та забезпечити динаміку подальшого зростання у наступні роки.

4. Розробка маркетингової стратегії:

Розробити довготривалу маркетингову стратегію для виходу на нові експортні ринки збуту.

5. Розширення експортних каналів:

Створити принаймні 5 нових експортних каналів та ринків збуту готової продукції під час реалізації проекту та збільшити обсяги продажу мінімум на 20%.

6. Інновації у переробці:

Впровадити нові технології та практики у переробці продукції зернових.

7. Розширення ринків збуту:

Розширити канали та ринки збуту готової продукції, переробки.

8. Збільшення продажів на міжнародних ринках:

Збільшити обсяги продажів на міжнародних ринках, зосереджуючись на регіоні ЕМЕА, але не обмежуючи себе лише ним.

Висновки. Отже, аналіз ініціативи в межах програми АГРО на підтримку експортно-орієнтованих підприємств агросектору під час війни продемонстрував значні можливості для відновлення та розвитку експортного потенціалу переробних підприємств зернових, олійних та бобових культур в Україні, розширення каналів та ринків збуту готової продукції, переробки та збільшення обсягів продажів на закордонних ринках. Виявлено специфіку та пріоритети програми в процесах підтримки суб'єктів господарювання, а також окреслено особливості участі у грантовому конкурсі.

Поза увагою залишилося коло конкретних аспектів результативності грантової підтримки пріоритетних заходів програми АГРО. Ці аспекти стануть предметом наступних наших досліджень.

Бібліографічний список:

1. Центр розвитку «ЧАС ЗМІН». Від 10 млн грн до 100 млн грн співфінансування аграрних переробних підприємств USAID АГРО. URL: <https://chaszmin.com.ua/vid-10-mln-grn-do-100-mln-grn-spivfinansuvannya-agrarnyh-pererobnyh-pidpryyemstv-usaid-agro/> (дата звернення: 01.02.2024).
2. Добрунік Т.П., Кузнєцова О.В. Проблеми і напрямки розвитку аграрного сектору України в умовах економічної нестабільності. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 42. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1619/1556> (дата звернення: 01.02.2024).
3. Chemonics. URL: <https://chemonics.com/> (дата звернення: 03.02.2024).
4. Кобеля-Звір М.Я. Грантова підтримка агробізнесу в умовах війни: можливості, переваги, труднощі. *Агросвіт*. 2023. № 14. С. 30–36. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/1793> (дата звернення: 03.02.2024).
5. Кобеля-Звір М.Я. Міжнародна технічна допомога «Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО)» в умовах війни. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Економіка і менеджмент*. 2023. № 3 (95). URL: <https://snaujournal.com.ua/index.php/journal/article/view/298> (дата звернення: 04.02.2024).
6. Кравчук І.І., Кравчук І.А. Роль консалтингу у розвитку органічного виробництва в Україні. *Органічне виробництво і продовольча безпека* : зб. доп. учасн. VII Міжнар. наук.-практ. конф. Житомир : ЖНАЕУ, 2019. С. 209–212. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/9891/3/Organik_2019_209-212.pdf (дата звернення: 03.02.2024).
7. Офіційний веб-сайт Міністерства економіки. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 04.02.2024).
8. Приліпко С.М. Залучення іноземних інвестицій у розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. *Кооперативні читання: 2014* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 27-29 берез. 2014 р. Житомир : ЖНАЕУ, 2014. С. 174–179. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/1323/1/Cooperative_2014_174-179.pdf (дата звернення: 02.02.2024).
9. Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО). URL: <https://mailchi.mp/6a6c9e43415a/usaid-agro-activity-in-ukraine?fbclid=IwAR3ihafNn9wnQLKFAcp9C037t672p731gd5NQGUCn-6XGx0nUb8M2UeNKpU> (дата звернення: 01.02.2024).
10. Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО). URL: https://m-msr.otg.dp.gov.ua/storage/app/sites/22/uploaded-files/AGRO%20one-pager%20UA_2020_11_02.pdf (дата звернення: 03.02.2024).
11. Посольство США в Україні. США оголосили про започаткування ініціативи стійкості сільського господарства в Україні вартістю \$100 млн. 2022. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/the-united-states-announces-100-million-ukraine-agriculture-resilience-initiative-agri-ukraine/> (дата звернення: 01.02.2024).
12. Федун І.І. Формування умов підвищення інноваційно-інвестиційної активності в агропромисловому виробництві України. *Економічна наука*. 2014. № 3. С. 41–47. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2014/10.pdf (дата звернення: 03.02.2024).
13. Центр розвитку «ЧАС ЗМІН». URL: <https://chaszmin.com.ua/granty-2024/> (дата звернення: 03.02.2024).
14. Калінін О., Решетов М., Чеботарьов В. Допомога міжнародних благодійних організацій у відновленні Донбасу як складова інтеграції України до Європейського Союзу. DOI: <https://doi.org/10.18778/8142-855-2.10> (дата звернення: 02.02.2024).

References:

1. Development Centre "TIME OF CHANGES". From UAH 10 million to UAH 100 million co-financing of agrarian processing enterprises by USAID AGRO. Available at: <https://chaszmin.com.ua/vid-10-mln-grn-do-100-mln-grn-spivfinansuvannya-agrarnyh-pererobnyh-pidpryyemstv-usaid-agro/> (accessed February 1, 2024).
2. Dobrunik T. P., Kuznietsova O. V. (2022) Problems and directions of development of the agricultural sector of Ukraine in the conditions of economic instability. *Economy and society*, vol. 42. Available at: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1619/1556> (accessed February 1, 2024).
3. Chemonics. Available at: <https://chemonics.com/> (accessed February 3, 2024).
4. Kobelya-Zvir M. Y. (2023) Grant support for agribusiness in times of war: opportunities, advantages, difficulties. *Agrosvit*, no. 14, pp. 30–36. Available at: <https://nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/1793> (accessed February 3, 2024).
5. Kobelya-Zvir M. Y. (2023) International technical assistance "USAID Agricultural and Rural Development Programme (AGRO)" in the conditions of war. *Bulletin of Sumy National Agrarian University. Economics and management*, no. 3 (95). Available at: <https://snajournal.com.ua/index.php/journal/article/view/298> (accessed February 4, 2024).
6. Kravchuk I. I. and Kravchuk I. A. (2019) The role of consulting in the development of organic production in Ukraine. *Organic production and food security: a collection of additions to the VII International Scientific and Practical Conference: ZHNAEU*, pp. 209–212. Available at: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/9891/3/Organik_2019_209-212.pdf (accessed February 3, 2024).
7. Official website of the Ministry of Economy. Available at: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (accessed February 4, 2024).
8. Prylipko S. M. (March 27–29, 2014) Attracting foreign investment in the development of agricultural service cooperatives. *Cooperative readings: 2014: materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference*. Zhytomyr: ZHNAEU, pp. 174–179. Available at: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/1323/1/Cooperative_-2014_174-179.pdf (accessed February 2, 2024).
9. USAID Agricultural and Rural Development Programme (AGRO). Available at: <https://mailchi.mp/6a6c9e43415a/usaid-agro-activity-in-ukraine?fbclid=IwAR3ihafNn9wnQLKFACp9C037t672p731gd5NQGUC6XGx0nUb8M2UeNKpU> (accessed February 1, 2024).
10. USAID Agricultural and Rural Development (AGRO) Programme. Available at: https://m-msr.otg.dp.gov.ua/storage/app/sites/22/uploaded-files/AGRO%20one-pager%20UA_2020_11_02.pdf (accessed February 3, 2024).
11. US Embassy in Ukraine. The United States announced the launch of a \$100 million agricultural sustainability initiative in Ukraine (2022). Available at: <https://ua.usembassy.gov/uk/the-united-states-announces-100-million-ukraine-agriculture-resilience-initiative-agri-ukraine/> (accessed February 1, 2024).
12. Fedun I. I. (2014) Formation of conditions for increasing innovation and investment activity in agro-industrial production of Ukraine. *Economic science*, no. 3, pp. 41–47. Available at: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2014/10.pdf (accessed February 3, 2024).
13. Development Centre "TIME OF CHANGES". Available at: <https://chaszmin.com.ua/granty-2024/> (accessed February 3, 2024).
14. Kalinin O., Reshetov M., Chebotarev V. Assistance of international charitable organisations in the restoration of Donbas as a component of Ukraine's integration into the European Union. DOI: <https://doi.org/10.18778/8142-855-2.10> (accessed February 2, 2024).

Стаття надійшла до редакції 08.02.2024